

Granskningsgruppen

Minnesanteckningar från Granskningsgruppen den 20 september 2012

kl. kl 09:00 -12:00

Plats: Stadshuset, Döderhultsrummet Oskarshamn

Närvarande ordinarie gruppdeltagare:

Rigmor Eklind, (s) vice ordförande
Anders Stenberg, (m)
Matti Wahlström, (v)
Kaj Lindholm, Misterhultsbygdens intresseförening
Karl-Gunnar Karlsson, Misterhults församling
Bengt-Åke Persson, Misterhultsföretagarna
Kerstin Åbinger, samhällsbyggnadskontoret
Bo Carlsson, expert
Antonio Pereira, expert
Rolf Persson, projektledare, LKO
Kaj Nilsson, sekreterare

Frånvarande:

Charlotte Liliemark, ordförande
Elisabeth Englund (kd)
Tobias Facchini, regionförbundet
Catharina Lihnell Järnhester, Naturskyddsföreningen

1. Mötets öppnande

Rigmor, som är ordförande idag, hälsade de närvarande välkomna och förklarade mötet öppnat.

2. Godkännande av dagordning

Dagordningen godkändes.

3. Föregående minnesanteckningar

Föregående minnesanteckningar godkändes. Under punkten reflektioner från studiebesöket i Östhammar kommenterade K-G förhållandet att Östhammar inte ställt krav på vägstandard för rv 76 på samma sätt som vi gjort för väg 743.

4. Rapport från seminarium om SKBs samhällsforskning

Rigmor och Rolf deltog i ett seminarium där SKBs samhällsforskningsprogram utvärderades.

Utvärderingen har gjorts av Olle Söderberg som tidigare arbetade för Kärnavfallsrådet. Programmet har pågått under SKBs platsundersökningar i Oskarshamn och Östhammar och har kostat ca 25 milj kr. Bakgrunden till SKBs engagemang i forskningen är att regeringen inte ville finansiera forskningen utan att den skulle finansieras av industrin via kärnavfallsfonden. Programmets legitimitet och oberoende har ifrågasatts eftersom SKB skött finansieringen.

Under seminariet diskuterades alternativ för huvudmannaskap för framtida forskning i ärendet. Ett alternativ är att en fristående part hanterar program och genomförande med medel från kärnavfallsfonden. En annan möjlighet är att SSM står som huvudman. En fråga för kommunen är om det finns behov av ytterligare samhällsforskning. Det kan i så fall diskuteras tillsammans med Östhammars kommun och då analysera våra behov. SKB är beredda att diskutera en fortsättning men för närvarande finns inget förslag på program.

Miljögrupperna menade att det ska vara en oberoende part som gör programmet och att forskningen ska genomföras av oberoende forskare.

Utvärderingen finns på SKBs hemsida, P-12-14. Sammanfattningen bifogas protokollet.

5. Redovisning av kommunstyrelsens behandling av LKO-projektets organisationsöversyn

Vid förra mötet redogjorde Rolf för direktiven till organisationsöversynen och skickade därefter ut ett förslag till gruppen ett beslutsunderlag för kommunstyrelsen. Förslaget har därefter behandlats i kommunstyrelsens arbetsutskott och planeras behandlas i kommunstyrelsen under oktober månad.

Kaj L vidhöll sin åsikt från förra mötet att föreningsrepresentanterna borde få utse ersättare eftersom de ofta lämnar återbud till mötena.

Det sista mötet i nuvarande form blir den 30 oktober. Rolf planerar en avslutande lunch.

6 Remisser över SKBs ansökan

Antonio redovisade fortsatt granskningen av remisser som inkommit över SKBs ansökan. Antonios presentation bifogas och nedan finns några av de synpunkter som Antonio framförde.

Uppsala universitet har granskat delar av ansökan som berör juridik, miljörett, geologi, geofysik kärnfysik mm.

- SKB har inte beaktat synsättet att det använda kärnbränslet är en resurs.
- Frågorna kring kärnämneskontrollen (safeguards) är adekvata och väl belysta. Den framtida möjligheten att återanvända det högaktiva avfallet anses viktigt.
- Korrosion av kopparkapslar måste utredas vidare.

Karlstads universitet har fört fram stark kritik på SKBs kärnavfallsprogram.

Sveriges geologiska undersökning, SGU, expertmyndighet för frågor om berg, jord och grundvatten. SGU har funnit "pochmarks" på havsbotten utanför Forsmark och pekar på behov av fortsatta undersökningar av isälvsmaterial och sedimentärt berg. (Pochmarks är kratrar på havsbotten som uppkommer av gas eller vätska som strömmar genom sedimenten och bryter igenom bottenlagren.)

Naturskyddsföreningen och MKG har ett gemensamt yttrande och Antonio har sammanställt deras synpunkter.

Ytterligare yttranden redovisades av Antonio som fram går av bifogad presentation.

En stor mängd synpunkter på SKBs ansökan har kommit fram genom alla yttranden. Frågan som nu diskuterades i gruppen gällde vad som är viktigt för vår kommun och hur vi ska gå vidare. Kommunen kommer att få fler tillfällen att yttra sig över ansökan och det är väsentligt att kommunen fokuserar sig på viktiga frågor för kommunen. Finns det frågeställningar som vi förbisett i tidigare yttranden? En fråga som direkt framfördes gäller tidsaspekten. Enligt SKB planeras tillstånd lämnas för slutförvaret under 2015. Vad händer med CLAB om det sker ytterligare förseningar?

Gruppen beslutade att en arbetsgrupp med Bo, Antonio, Rolf och Kaj N får i uppdrag att gå igenom yttranden och andra handlingar och "sälla" ut ett förslag på frågeställningar som vi ska ta med oss i den fortsatta handläggningen. Detta ska göras mot bakgrunden att Mark och Miljödombstolen inte har någon "historia" i ärendet med t ex Fuddar och andra handlingar som kommunerna yttrat sig över genom åren.

7 Övriga frågor

Kaj L överlämnade "Misterhults Allehanda" som ges ut av Misterhultsbygdens intresseförening. I en annons i tidningen bjuder SKB in till ett seminarieprogram. Det första seminariet är den 15 oktober och behandlar "Kärnavfall i andra länder".

8 Nästa möte

Nästa möte är den 30 oktober.

9 Mötet avslutas

Rigmor tackar gruppens deltagare och förklarar dagens möte för avslutat.

Ordförande
Rigmor Eklind

Sekreterare
Kaj Nilsson

Bilaga Sammanfattning SKB-rapport P-12-14

Sammanfattning

Denna utvärdering av det program för samhällsforskning som SKB genomförde åren 2004–2011 har utförts på uppdrag av Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB).

Granskningen har inriktats mot att få svar på ett antal frågor enligt följande:

- Övergripande frågor
 - Varför tillkom programmet?
 - Vilket var SKB:s syfte med programmet?
 - Innebär resultatet att syftet har uppnåtts?
 - Har programmet fått effekter (positiva eller negativa) som inte förutsågs när syftet formulerades?
 - Styrkor och svagheter i programmet?
- Frågor om genomförandet
 - Hur fungerade utlysning- och urvalsförfarandena?
 - Vilka former användes för redovisning av resultat från forskningsprojekten?
 - Frågor om fortsatta satsningar på samhällsforskning
 - Finns sådana behov?
 - Ligger det i så fall i SKB:s intresse att bidra ekonomiskt till sådan forskning?
 - Vilka former kan vara lämpliga om SKB ser intresse att bidra ekonomiskt till sådan forskning?

Uppgiften har sålunda inte varit att företa någon slags ”överprövning” av kvaliteten i de vetenskapliga

resultat, som de olika projekten inom programmet har redovisat. Ansvar för den bedömningen har legat på den så kallade beredningsgruppen, bestående av tre välrenommerade forskare, som SKB tillsatte i samband med att programmet startades. Inte heller har min uppgift varit att ifrågasätta det urval av forskningsprojekt som beredningsgruppen gjorde utifrån inkomna ansökningar om bidrag. En allmän utgångspunkt för min utvärdering är att de redovisningar av resultaten av forskningsprojekt

som beredningsgruppen godkänt för publicering, håller den höga vetenskapliga kvaliteten som SKB eftersträvade när man startade programmet.

Kapitel 1 och 2 utgörs av korta redogörelser för utvärderingens syfte respektive för den metod som har använts för arbetet. I kapitel 3 redovisas bakgrunden för tillkomsten av SKB:s program för samhällsvetenskaplig forskning. Här finns översiktliga redogörelser för tidigare överväganden kring behovet av sådan forskning kring slutförvaring av det använda kärnbränslet. Sådana överväganden har

gjorts dels inom de tidigare verksamma myndigheterna Statens kärnbränslenämnd, Statens kärnkraftinspektion

och Statens strålskyddsinstitut, dels inom Kärnavfallsrådet (tidigare känt under akronymen Kasam). Vidare redovisas de överväganden som skedde inom SKB inför programmets start.

Efter en redogörelse för hur SKB genomförde det samhällsvetenskapliga forskningsprogrammet 2004–2011 (kapitel 4), liksom för de synpunkter på programmet som under denna tid har framförts från olika håll (kapitel 5), utgör kapitel 6 en diskussion och bedömning jämte slutsatser från granskningen.

Övergripande synpunkter

Tillkomsten av programmet

SKB:s program för samhällsforskning utformades åren 2002–2003 som ett svar på de diskussioner om behovet av samhällsvetenskaplig forskning kring frågeställningar om slutförvaring av använt kärnbränsle, som pågått i SKB:s omvärld under de närmast föregående 15–20 åren. Särskild betydelse hade troligen att ledande politiker, i de kommuner där SKB bedrev platsundersökningar, såg ett behov av denna forskning. Om regeringen inte var beredd att avsätta någon form av statliga forskningsmedel för dessa ändamål, återstod endast alternativet att etablera ett forskningsprogram i egen regi.

6 SKB P-12-14

Syftet med programmet

SKB har formulerat syftet med sitt program för samhällsforskning i ordalag som både speglar osäkerhet om vilka resultat som forskningen skulle kunna leda fram till och en öppenhet inför sådana resultat. Utgångspunkten var att en av företagets huvuduppgifter inom en överblickbar framtid var att presentera ansökningar om tillstånd att anlägga ett slutförvar för använt kärnbränsle på en lämplig plats i Sverige. Det väsentligaste i beskrivningen av samhällsforskningsprogrammets syfte finns

uttryckt i formuleringarna att ”bredda perspektivet på kärnbränsleprogrammet samhällsaspekter” samt att ”ge djupare kunskap och bättre underlag för plats- och projektanknutna utredningar och analyser”. Några av de forskare som har intervjuats inom ramen för denna utvärdering har framfört synpunkten att SKB:s samhällsvetenskapliga forskningsprogram borde ha haft ett vidare syfte än det som har gällt. Ett sådant vidare syfte skulle vara att resultat från denna forskning skulle övervägas ingående inom SKB. Utgångspunkten för sådana överväganden skulle då vara att dessa resultat *kan* föranleda *väsentliga* ändringar i inriktningen av det naturvetenskapliga och tekniska utvecklingsarbete

kring hantering och slutförvaring av använt kärnbränsle som SKB bedriver. Förväntningar om att SKB i början av 2000-talet borde ha formulerat ett syfte för sitt samhällsforskningsprogram av innebörd, att resultaten av detta skulle kunna leda till ett ifrågasättande av hela det tekniska och naturvetenskapliga utvecklingsarbete som genomförts under det gångna kvartssekket, förefaller emellertid inte realistiska.

Att i förväg ange på vilket sätt resultatet av den planerade samhällsforskningen skulle komma att påverka ställningstaganden inför de kommande ansökningarna förefaller ogörligt, eftersom det inte var möjligt att i förväg veta något om dessa resultat. Att i efterhand peka på särskilda forskningsrapporter

som på ett mer avgörande sätt har påverkat ställningstaganden under arbetet med tillståndsansökningarna,

kan knappast göras utan ett detaljerat studium av såväl de aktuella forskningsrapporterna som ansökningarna. En sådan uppgift faller utanför ramen av denna utvärdering.

Möjligen kan påstås att forskningsrapporterna om attityder till ett slutförvar för använt kärnbränsle i Oskarshamn

och Östhammars kommuner kom att stärka SKB i uppfattningen att platsundersökningarna skulle genomföras i dessa kommuner.

En annan sak är att forskning kring samhällsaspekter på kärnavfallshantering kan röra frågeställningar

som mer ligger inom ramen för övergripande energipolitiska ställningstaganden, än inom ramen för SKB:s och dess ägares ansvar för att ta hand om använt kärnbränsle enligt nuvarande lagstiftning.

Den slutsats som ligger närmast till hands är, att om de politiskt ansvariga organen i vårt land (regering och riksdag) ser behov av fortsatt forskning kring sådana bredare frågeställningar, bör dessa organ ta på sig att i lämplig form initiera och finansiera sådan forskning samt att beskriva syftet med den.

Frågan om SKB uppnådde det syfte som angavs med samhällsforskningsprogrammet behandlas ytterligare under närmast följande rubrik.

Resultat och effekter

Ett kontaktnät mellan alla inblandade forskare vid olika universitet och högskolor har byggts upp, vilket har gett en fortgående och ökad kunskapsuppbbyggnad i landet samt en beredskap för fortsatta insatser inom området. Åtminstone vid ett universitet (Linnéuniversitetet) pågår överväganden om

på vilket sätt universitetet skulle kunna ägna sig åt fortsatt forskning kring samhällsfrågor med anknytning till kärnavfallshantering.

Vidare har kärnavfallsfrågan fått ökad synlighet och allt fler forskare kan därför se hur deras kompetenser kan bidra med ny kunskap.

De arton projekten inom programmets ram har på olika sätt bidragit med kunskap som är relevant för beslutsfattande i relation till slutförvarsfrågan. Ett antal viktiga samhällsfrågor med anknytning till slutförvarsproblematiken har identifierats på ett sätt som knappast skulle ha skett om inte det aktuella programmet hade genomförts vid den tidpunkt som det gjordes. Projekten täcker en rad forskningsfält, bland annat med beteendevetenskaplig, samhällsvetenskaplig och ekonomisk, juridisk samt historisk inriktning. Programmet har attraherat framstående forskare med stora internationella kontaktnät och egen internationell publicering.

SKB P-12-14 7

De i de olika projekten genomförda kartläggningarna av samhällsprocesser, attityder och beslutsfattande

bör kunna generaliseras till annan verksamhet och utnyttjas i annan forskning, exempelvis miljö- och energiforskning med anknytning till annan industriell verksamhet.

Styrkor och svagheter

Styrkan i det nu genomförda programmet för samhällsforskning ligger främst i att det över huvud taget kom till stånd, att det genomfördes målinriktat och i former som säkerställde en hög vetenskaplig

kvalitet på rapporterna från de olika projekten. En svaghet blev att SKB:s engagemang för programmet samtidigt gav upphov till misstänkliggörande av forskningens legitimitet. Men detta är en ”svaghet” som ingalunda är speciell i just fallet med SKB:s program för samhällsforskning, utan generell för all forskning som finansieras av industriföretag och som rör förhållanden av direkt intresse för företagens verksamhet.

Frågor om genomförandet

Utlysningförfarandet

Utlysningförfarandet har fungerat tillfredsställande.

Urval av forskningsprojekt

Förfarandet med ett urvalsförfarande i två steg var arbetsbesparande både för dem som sökte anslag och för beredningsgruppen. Kriterierna för urval har varit klart formulerade och beredningsgruppen förefaller att ha vinnlagt sig om att tillämpa dessa på ett sätt som säkerställde att resultatet skulle bli god forskning inom de fyra områden som preciserats i samband med att programmet introducerades.

Former för resultatredovisning

SKB har bemödat sig om att – genom bruk av lättillgängliga framställningar – få en bred spridning av resultatet från genomförda forskningsprojekt på det samhällsvetenskapliga området. De medverkande forskarna har uppmuntrats att publicera resultat från sin forskning i den internationella vetenskapliga litteraturen, men forskningsanslagen synes inte ha dimensionerats för att underlätta sådan publicering.

Fortsatt samhällsvetenskaplig forskning på kärnavfallsområdet?

Finns behov?

Det av SKB genomförda samhällsvetenskapliga forskningsprogrammet har bidragit till att såväl SKB och Kärnavfallsrådet som enskilda forskare och andra har identifierat ytterligare ett stort antal uppslag för framtida forskning. Oberoende av utfallet av den nu pågående granskningen av SKB:s ansökningar om tillstånd enligt miljöbalken och kärntekniklagen att anlägga ett slutförvar för använt kärnbränsle i Forsmark, kommer det sannolikt att finnas behov av fortsatt forskning kring kärnavfallsfrågor

med humanistiska och samhällsvetenskapliga utgångspunkter. Omfattning och former för en fortsättning av SKB:s samhällsforskningsprogram bör nu övervägas av företagsledningen.

Bör SKB bidra ekonomiskt till fortsatt samhällsvetenskaplig forskning på kärnavfallsområdet?

Det är ett uppenbart samhällsintresse att forskning med humanistiska och samhällsvetenskapliga utgångspunkter kring kärnavfallsfrågorna äger rum. SKB har med sitt samhällsvetenskapliga forskningsprogram åren 2004–2011 visat insikt om behovet att vidga frågeställningarna utöver de ramar som man före 1990-talet arbetade inom. SKB har även visat sig ha förmåga att genomföra ett program med kvalitativt god forskning kring sådana frågeställningar. Det finns inga principiella

8 SKB P-12-14

invändningar mot att SKB även framöver ekonomiskt stöder sådan forskning. Men erfarenheterna av diskussionen kring det samhällsvetenskapliga forskningsprogrammet 2004–2011 bör leda till att andra former av stöd för denna forskning övervägs.

Former för eventuella bidrag från SKB

Om SKB även i framtiden ekonomiskt vill stödja forskning med humanistiska och samhällsvetenskapliga utgångspunkter kring kärnavfallsfrågorna, bör SKB överväga modeller som bättre motverkar risken att olika intressenter ifrågasätter legitimiteten i den forskning som bedrivs. En sådan modell kan vara att SKB utfäster sig att under en viss tid stödja forskning inom vissa ämnesområden med vissa belopp, men vidtalar en befintlig forskningsfinansiär att hantera utlysningar samt urval av projekt. En annan modell kan innebära att SKB långsiktigt finansierar professorer vid något universitet, som önskar rikta in sig på humanistiska och samhällsvetenskapliga frågeställningar med anknytning till kärnavfallshantering.